

references aside (pp. 24, 133, 153), this aspect of trans-colonial exchanges is left unexplored. One wonders also about the absence of images from the monograph (there are dozens of photographs related to leprosy in Suriname available in Dutch archives) and what about the intriguing sketch of the asylum Batavia on the cover? Given leprosy's reputation as a *graphic* disease (p. 1), some attention to its visual culture would have been illuminating.

On balance, Snelders has produced a thorough and highly readable account of leprosy in Suriname, adding a fresh comparative perspective to a sizeable body of literature on the history of this disease in empire. *Leprosy and colonialism* will naturally interest scholars of leprosy in other contexts, and constitutes a worthwhile read for students of the social history of colonial medicine more broadly. Finally, the book ought to appeal to scholars pursuing a deeper understanding of Caribbean plantation societies.

Maurits Bastiaan Meerwijk – University of St Andrews

Bert Sliggers, *De verzamelwoede van Martinus van Marum (1750–1837) en de ouderdom van de aarde. Herkomst en functie van het Paleontologisch en Mineralogisch Kabinet van Teylers Museum* (onuitgegeven proefschrift Universiteit Leiden, 2017).

De dissertatie waarop Bert Sliggers vorig jaar promoveerde is het werk van een verwoed verzamelaar over een verwoed verzamelaar. Als voormalig hoofd presentatie en conservator van Teylers Paleontologisch en Mineralogisch Kabinet kent Sliggers de collecties in het kabinet als geen ander. In zijn proefschrift documenteert hij het verzamelwerk van zijn illustere voorganger en eerste opzichter van het kabinet, Martinus van Marum. Daarnaast analyseert hij Van

Marums ideeën op paleontologisch, geologisch en mineralogisch gebied – terreinen die zich rond 1800 snel ontwikkelden.

Van Marums verzamelactiviteiten, zijn acquisitiebeleid en de collecties die hij vormde, krijgen gedetailleerde aandacht. Sliggers geeft een overzicht van de opkomst van de verzamelcultuur in de Republiek, de belangrijke verzamelaars en de kabinetten die zij samenstelden, de handel in gesteenten en fossielen, en de opeenvolgende classificatiesystemen van mineralen. Hij laat zien hoe de functie van de kabinetten in de loop van de tijd veranderde, waarbij de onderzoeksfunctie steeds prominenter werd. De herkomst van de collecties van Teylers Museum wordt gereconstrueerd aan de hand van Van Marums reisverslagen, zijn correspondentie en veilingcatalogi. Sliggers maakt als eerste intensief gebruik van achttiende-eeuwse etiketten, een soort systeemkaarten *avant la lettre*, waarop essentiële informatie over de beschreven objecten is te vinden. De etikettencollectie in Teylers is volgens Sliggers waarschijnlijk de oudste en meest omvangrijke die bewaard is gebleven. Meer dan zeventig vroegere eigenaren van stukken in het kabinet konden via de etiketten worden opgespoord, en verder onderzoek kan nog veel meer opleveren. Tenslotte wordt de collectie van Teylers Museum vergeleken met die van andere institutionele verzamelingen die in die tijd tot stand kwamen, zoals die van de Hollandse Maatschappij en (de voorlopers van) het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie.

Voor Van Marum waren de collecties de onmisbare basis voor de 'openbare' – maar alleen voor een select publiek toegankelijke – lezingen die hij in Teylers Museum gaf. De beschikbaarheid van demonstratiemateriaal was voor hem een voorwaarde bij zijn onderwerpskeuze. In deze lezingen, die Sliggers in extenso analyseert, gaf Van Marum zijn visie op de toenmalige ontwikkelingen in de aardwetenschappen. Hij besprak de

vigerende theorieën over het ontstaan van de aarde en de geschiedenis van het aardse leven, waarbij hij zich vooral op kennisoverdracht richtte en niet de ambitie had nieuwe kennis aan te dragen.

De aardwetenschappelijke lezingen hadden een sterker religieus accent dan zijn natuurwetenschappelijke lessen – de schepping, de ouderdom van de mensheid en de zondvloed drongen zich vanzelf als thema's op. Sliggers stelt dat Van Marum bewust een fysico-theologische invalshoek hanteerde om de directeuren van Teylers Museum te behagen, van wier welwillendheid in het fourneren van fondsen hij afhankelijk was bij zijn verzamelactiviteiten. Maar daar staat tegenover, aldus Sliggers, dat Van Marum de directeuren met één van deze lezingen tegen zich in het harnas kan hebben gejaagd, omdat hij daarin repte over pre-adamitische 'min volmaakte' mensachtige wezens die aan Adam en Eva voorafgegaan zouden zijn – een idee dat niet van Van Marum zelf kwam maar al in 1655 was gelanceerd door Isaac de Lapeyrère. Er zou volgens Van Marum sprake zijn geweest van een trapsgewijze ontwikkeling van de natuur, inclusief de mens. Sliggers spreekt hier van 'een soort evolutie,' maar dat suggereert een continuïteit met latere denkbeelden waar geen aanwijzingen voor zijn. Tegen 1800 had de pre-adamitische these bovendien haar oorspronkelijk radicale karakter al lang verloren. Zij kon zelfs dienen als poging tot verzoening van de nieuwe ontwikkelingen in geologie en paleontologie met het scheppingsverhaal. Voor Van Marum, die in zijn lezing nauw aansloot bij de gematigde denkbeelden van Jean André de Luc hieromtrent, was de pre-adamitische these niet in strijd met Bijbel of geloof, en de trapsgewijze ontwikkeling die hij suggereerde stond onder Gods directe regie.

Een conflict met de directeuren ontstond zeker in de vroege jaren van de negentiende eeuw, toen zij de geldkraan voor Van

Marums verzamelactiviteiten dichtdraaiden. Wijnand Mijnhardt heeft laten zien dat de directeuren Van Marums publieksactiviteiten en zijn streven kennis tot nut van de maatschappij aan te wenden niet waardeerden. Zij stonden een breed humanistisch cultuurideaal voor waarbinnen wetenschap maar één van de aandachtspunten was en vooral de godsvrucht moest bevorderen. De fondsen van Teylers besteedden zij liever aan charitatieve doelen dan aan gespecialiseerde wetenschap. Van Marums toenemende nadruk op het nutsideaal zorgde uiteindelijk voor de definitieve verwijdering tussen hem en zijn broodheren.

Sliggers plaatst een kanttekening bij deze interpretatie. Mijnhardts stelling dat Van Marum aanvankelijk nog het fysico-theologische ideaal verdedigde maar zich meer en meer aansloot bij het Franse utilitaire ideaal, strookt niet met de prominente positie die de fysico-theologie innam in de openbare lessen die Van Marum in de laatste jaren van de achttiende eeuw verzorgde. En Van Marums 'nuttige' uitvindingen dateren juist van vóór die tijd. In de lezingen gaat het niet meer over het nutsideaal, aldus Sliggers.

Betekent dit dat Mijnhardts visie op Van Marums wetenschapsideaal nu op losse schroeven is komen te staan? Sliggers gaat niet op die vraag in, maar zijn kanttekening levert in elk geval onvoldoende basis voor zo'n gevolgtrekking. Op de eerste plaats impliceert Van Marums aandacht voor de fysico-theologie niet dat het geloof voor hem een centralere rol speelde dan gedacht, zoals Sliggers suggereert. De fysico-theologie kon tegen het eind van de achttiende eeuw ook worden gemobiliseerd voor het propageren van nuttige wetenschappen: door de natuur te leren kennen kunnen wij haar beheersen en tot economische voordeel benutten. Dergelijke denkbeelden vinden we bijvoorbeeld bij Joseph Priestley, wiens werk Van Marum goed kende. We moeten bovendien het doel van Van Marums lezingen in het

oog houden: het paaien van de directeuren. Belangrijker nog: Van Marum had zijn utilitaire wetenschapsopvatting rond 1800 allerm minst opgegeven; ze kreeg juist nieuwe impulsen. Dit blijkt onder meer duidelijk uit zijn instemming met het wetenschapsideaal van Lodewijk Napoleon en de Franse keizer, en uit de plannen die hij tijdens en na de Franse tijd maakte voor het Koninklijk Instituut en de universiteiten.

Over de verzamelaar Van Marum doet Sliggers een kloek boek open dat veel nieuws brengt. Tot een nieuwe interpretatie van Van Marums wetenschapsbeeld nopen zijn bevindingen niet.

Bert Theunissen – Universiteit Utrecht (met dank aan Wijnand Mijnhardt)

Klaas van Berkel, *Universiteit van het Noorden. Vier eeuwen academisch leven in Groningen. Deel 2. De klassieke universiteit 1876–1945* (Hilversum: Verloren, 2017) 832 pp., ill., ISBN 9789087046811. € 49.

In 2014 verscheen het eerste deel van Klaas van Berkels monumentale geschiedenis van de Groningse universiteit. Het was een stevig boekwerk van 912 bladzijden, waarin thema's als geografische ligging en ideologische invloeden centraal stonden. Precies drie jaar later ligt nu het tweede deel voor dat handelt over de jaren 1876 tot 1945, een periode die aanvangt met de nieuwe Wet op het Hoger Onderwijs en eindigt met een materieel en moreel zwaar getekende universiteit aan het einde van de Tweede Wereldoorlog. Het boek doet in omvang nauwelijks onder voor het eerste deel (zeker gezien het hier 'slechts' om driekwart eeuw gaat) en ook nu is de vormgeving van zeer hoge kwaliteit (op de eerste drukfout was het wachten tot bladzijde 824). Het boek is in menig opzicht uitzonderlijk: Van Berkel slaagt erin om een enorme hoeveelheid informatie over zowat alle geleidingen van het academisch leven in

coherente, ja zelfs spannende, hoofdstukken te ordenen. Zijn taal is beeldrijk en trefzeker, zijn historisch inzicht verhelderend, zijn inleefvermogen aanstekelijk. Dit is niet enkel een wetenschappelijke studie over een historisch onderwerp; het is ook een vermakelijk leesboek waarin men zich graag en langdurig wil verliepen.

De historische chronologie laat zich gemakkelijk in twee delen opsplitsen. In het eerste deel, 'Dageraad van een tweede Gouden Eeuw', verhaalt Van Berkel hoe de universiteit die in 1876 ternauwernood aan opheffing was ontsnapt, zich middels de bouw van nieuwe voorzieningen en door de gelukkige aanwezigheid van enkele wetenschappelijke coryfeeën (in het bijzonder de astronoom J.C. Kapteyn, de filosoof en psycholoog Gerard Heymans en de fysioloog H.J. Hamburger) snel wist op te werken tot een universiteit met nationale en internationale uitstraling. Het gezapige, zelfvoldane karakter van de negentiende-eeuwse academische wereld ging er langzaam uit. Hoogleraren werden harde werkers, en de ligging van de nieuwe laboratoria trok de universitaire gemeenschap ook ruimtelijk uit elkaar. Het laboratorium werd voor vele hoogleraren en studenten de kern van hun universitaire leven. Voor tijdgenoten leek het de aankondiging van een tweede Gouden Eeuw, maar hier lag ook de kiem van een universiteit 'waarin de delen belangrijker waren geworden dan het geheel' (p. 180). De apotheose van deze periode van expansie en verwezenlijkingen kreeg vorm in de lustrumviering van 1914, waarbij het driehonderdjarig bestaan van de universiteit met grote luister en aandacht voor internationale uitstraling werd herdacht. Maar deze viering vond plaats slechts luttele weken vóór het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, die, ook al bleef Nederland buiten het strijdgewoel, toch diep zou snijden in het naïeve idealisme van de negentiende eeuw.